

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ : ศึกษากรณีชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) ซึ่งทำการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) และศึกษาจากภาคสนาม (Field Study) โดยมีระเบียบวิธีศึกษาดังนี้

3.1 วิธีการศึกษา

การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและข่าวสารข้อมูลจากหนังสือ วารสาร บทความ รายงานประจำปี รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องของแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเอดส์ การมีส่วนร่วมของชุมชน การแก้ไขปัญหของชุมชน เครือข่ายทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคม ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ ตลอดจนข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน

การศึกษาภาคสนาม (Field Study) ได้ดำเนินการศึกษาชุมชนตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2542 รวม 7 เดือน โดยมีกระบวนการและขั้นตอนดังนี้

1. การเลือกสนาม ผู้ศึกษาได้ติดต่อมูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขอข้อมูลของชุมชนที่มีลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ มีการช่วยเหลือกันภายในชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เมื่อได้ชุมชนที่ต้องการแล้ว จึงดำเนินการติดต่อกับหน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น เพื่อขออนุญาตศึกษาในพื้นที่ พร้อมทั้งสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

2. การแนะนำตัวและสร้างความสัมพันธ์ ผู้ศึกษาได้แนะนำตัวต่อผู้นำชุมชนและชาวบ้าน โดยเปิดเผยสถานภาพนักศึกษา วัตถุประสงค์ของการเข้าไปในชุมชน คิดค้นหาที่พักในระหว่างการศึกษาชุมชนเป็นระยะเวลา 7 เดือน โดยเข้าศึกษาชุมชนเป็นระยะ ๆ

3. การเริ่มทำงาน เริ่มต้นด้วยการทำแผนที่ (Mapping) ทางกายภาพ ทางประชากร และทางสังคม โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ในชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคมของชุมชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ เพื่อหาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ที่เป็นรูปธรรมของชุมชน ภายหลังจากนั้นได้ออกจากภาคสนามเป็นระยะ เพื่อทำการตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลและร่วมหารือกับเจ้าหน้าที่ของมูล

นิรโทษกรรมทัศนคติทัศนคติทัศนคติ เกี่ยวกับการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และกลับเข้าชุมชนเพื่อสังเกตการณ์ความเคลื่อนไหวในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอชไอวี พร้อมกับเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม

3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลจากประชากร 5 กลุ่ม คือ

1. ผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์ ในชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 23 คน (ชาย 5 คน และหญิง 18 คน) ซึ่งเป็นตัวอย่างศึกษาร้อยละ 88 ของจำนวนผู้ติดเชื้อเอชไอวี และผู้ป่วยเอดส์ที่เปิดเพศตัวทั้งหมดของตำบลแม่แฝกใหม่ จำนวน 26 คน โดยคำแนะนำจากผู้นำชุมชนในท้องถิ่น และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของผู้ศึกษา
2. สมาชิกในครอบครัวของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ จำนวน 18 คน (ชาย 8 คน และหญิง 10 คน)
3. ประชาชนทั่วไปในชุมชน จำนวน 21 คน (ชาย 8 คน และหญิง 13 คน)
4. ผู้ให้ข่าวสารหรือผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่
 - 4.1 ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัด อบต. ครูอนามัย จำนวน 9 คน
 - 4.2 ผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ เช่น พระ และผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ จำนวน 8 คน
5. หัวหน้าหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานหรือองค์กรที่มีกิจกรรมงานด้านเอดส์ในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ โรงพยาบาลสันทราย พัฒนาการอำเภอสันทราย การประณมศึกษาอำเภอสันทราย ประชาสงเคราะห์จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 คน และมูลนิธิพัฒนาทัศนคติทัศนคติทัศนคติ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 คน

3.3 การเก็บข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลในภาคสนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชากรกลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี ผู้ป่วยเอดส์ และสมาชิกในครอบครัว ผู้ศึกษาต้องขออนุญาตและได้รับการอนุญาตจากผู้ติดเชื้อเอชไอวี และผู้ป่วยเอดส์ยินยอมให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเรื่องนี้ก่อน จึงจะสามารถทำการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลได้ และโดยที่ขอบเขตเนื้อหาการศึกษาเรื่องนี้ค่อนข้างมาก และมีประเด็นบางส่วนที่ย้อนความรู้สึกลึกซึ้งเศร้าเสียใจของกลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี ผู้ป่วยเอดส์ และสมาชิกในครอบครัวในอดีต ทำให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวี ผู้ป่วยเอดส์ และสมาชิกในครอบครัวค่อนข้างมีข้อจำกัดในการให้สัมภาษณ์ ผู้ศึกษาจึงต้องสัมภาษณ์พูดคุย

เรื่องทั่วไปที่สอดคล้องกับรสนิยมและท่าทีความสนใจหลักของผู้ให้สัมภาษณ์ สอดแทรกกับเนื้อหาข้อมูลการศึกษาเรื่องนี้เป็นระยะ ๆ ซึ่งการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากประชากรกลุ่มนี้แต่ละราย ผู้ศึกษาทำการเก็บข้อมูลจำนวน 3 ครั้ง ครั้งแรกที่สถานีอนามัย ครั้งที่ 2 และ 3 ขออนุญาตไปเยี่ยมที่บ้านของประชากรกลุ่มนี้ โดยมีสมาชิกกลุ่มเทียนแห่งชีวิต อสม. และผู้ใหญ่บ้าน นำพาไปเยี่ยมบ้านพร้อมกับการนำสิ่งของและอาหารเสริมสุขภาพไปมอบให้ตามวัฒนธรรมการเยี่ยมเยียนของคนไทย เพื่อสร้างความสัมพันธ์คุ้นเคยและเป็นกันเองกับประชากรกลุ่มนี้ นอกจากนี้กลุ่มประชาชนทั่วไปและกลุ่มผู้นำชุมชน ซึ่งผู้ศึกษาได้ขออนุญาตนัดการสัมภาษณ์ไว้เป็นการล่วงหน้าแล้วแต่ด้วยภารกิจการประกอบอาชีพ และหน้าที่การงานของประชากรทั้ง 2 กลุ่ม มีการปรับเปลี่ยนเวลาดำเนินกิจกรรมเป็นระยะ ๆ ก่อนข้างไม่แน่นอนในเรื่องเวลา ผู้ศึกษาจึงต้องติดตามกลุ่มประชากรดังกล่าวไปตามสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการปรับแผนการเก็บข้อมูลให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนด้วย ซึ่งรูปแบบการเก็บข้อมูลในภาคสนาม ประกอบด้วย 4 ลักษณะดังนี้

1. ผู้คิดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์ สมาชิกในครอบครัว ประชาชนทั่วไป และผู้นำชุมชน ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เนื้อหาของเรื่องที่สัมภาษณ์ประกอบด้วย

1.1 ข้อมูลทั่วไป เช่น อายุ เพศ ของผู้ให้สัมภาษณ์ อาชีพหลัก และอาชีพรอง การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน สถานะทางเศรษฐกิจ สาเหตุที่มาของการติดเชื้อหรือป่วย ความรู้เกี่ยวกับเอดส์ การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมด้านเอดส์ในชุมชน การใช้เวลาว่างและนันทนาการ

1.2 ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ที่ชุมชนเคยประสบในอดีตและปัจจุบัน

1.3 วิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ของครัวเรือน

1.4 การได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน และหน่วยงานภายนอกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์

1.5 ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อปัญหา และวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์

2. หัวหน้าหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้นำหน่วยงานต่าง ๆ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ของชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่ รวมทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์

3. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยใช้ในทุกวิธีการทั้งในระหว่างที่ผู้ศึกษาเข้าไปอยู่ในชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมด้านเอดส์ในชุมชน เช่น การเยี่ยมบ้านเพื่อสังเกตสภาพความเป็นอยู่ของผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วยเอดส์และครอบครัว การร่วมประชุมกับกลุ่มเทียนแห่งชีวิต กลุ่ม 4 อาสาสมัครเอดส์ และคณะกรรมการเอดส์ตำบล ที่สถานีอนามัย เพื่อสังเกตการมีส่วนร่วมของชุมชน (ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน และร่วมติดตามประเมินผล) การร่วมกิจกรรมอาชีพเสริม

ของกลุ่มเทียนแห่งชีวิต และร่วมกิจกรรมเวทีรณรงค์เรื่องเอดส์ของคณะกรรมการเอดส์ตำบลที่สถานีอนามัย และสนามกลางหมู่บ้าน เพื่อสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน (ร่วมปฏิบัติงาน) การร่วมงานโครงการค่ายพุทธบุตรที่วัดเจดีย์แม่ครัว เพื่อสังเกตการณ์มีส่วนร่วมระหว่างวัด โรงเรียน คณะกรรมการหมู่บ้าน อสม. และเด็กนักเรียน (ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน) ตลอดจนการร่วมประชุมเรื่องกองทุนการลงทุนเพื่อสังคมที่ อบต. หนองจ้อม เพื่อสังเกตความร่วมมือด้านการพัฒนาสังคมระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลของอำเภอสันทราย เป็นต้น

4. การจัดบันทึกภาคสนาม และใช้อุปกรณ์ช่วยรวบรวมข้อมูล เช่น เครื่องบันทึกเสียง และการจัดทำแผนที่ชุมชน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง 5 กลุ่ม และจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้แนวคิดของ Francis L. Ulschak, et al (1981) ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ และใช้แนวคิดของ Marvin E. Shaw (1981) ในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ ทั้งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและอดีต รวมทั้งใช้แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม วิเคราะห์การรวมตัวขึ้นมาเป็นคณะกรรมการเอดส์ตำบล ซึ่งเป็นองค์กรประชาชนดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ในชุมชน

3.5 การรายงานผลการศึกษาวิจัย

ผู้ศึกษารายงานผลการศึกษาวิจัยในรูปของรายงานเชิงพรรณนา (Descriptive) ประกอบด้วย

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่
- ส่วนที่ 2 สถานการณ์และปัญหาเอดส์ในชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่
- ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์
- ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นของผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชน เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์
- ส่วนที่ 5 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ